

ДУША ГОСПОДАРЮЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ Й АКТУАЛІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

О. Г. ЗАДОРЖНА, кандидат економічних наук, доцент
(Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)

Анотація. Мета статті полягає у виявленні актуальності змісту й ролі душі господарюючої особистості у форматі постнекласичної людиномірної господарської науки. Стаття присвячена дослідженню внутрішнього духовного світу господаря-особистості, душа якої стає внутрішнім мотиватором для її самореалізації. **Методика дослідження.** Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення, діалектичного підходу. **Результати.** Визначено, що традиційний економічний досвід заперечує головні душевні якості людини, рішення і дії якої саме й характеризуються обездушевленістю. **Практична значущість результатів дослідження.** У статті обґрунтовано необхідність досліджень душі, натхнення господарських вчинків, де кожен раз знову реалізується-відтворюється уном свободи-відповідальності особистості господаря. Без цього господарствотворення неможливе. Основні наукові положення статті можна використовувати в розвитку формату постнекласичної людиномірної економічної науки.

Ключові слова: душа, духовність, господарський дух, поле душі, економічний досвід, живе знання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Постнекласична людиномірна економічна наука, у форматі якої людина постає як головний суб'єкт господарських трансформацій, має головним вектором дослідження внутрішній духовний світ особистості. Проте, розглядаючи роль і значення духовного світу в ході господарських перетворень, особливо в умовах необхідності виживання людства, не можна ігнорувати душу людини-особистості. Хоч сьогодні вивчення душі, її розуміння не під силу навіть психології, але все ж «наблизитися до розуміння душі вдається лише літературі та мистецтву. Можливо, ще пощастить й науці, якщо вона здобуде накопичений ними досвід» [1]. Для економічної науки дослідження душі є надзвичайно важливою актуальною проблемою, адже людина як духовний суб'єкт господарства має розглядатися цілісно, а певною основою цілісної господарської діяльності саме і є душа людини-господаря. Спробуємо викласти свою точку зору щодо розуміння ролі душі господарюючої людини в найбільш загальному методологічному плані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Душа у стародавній філософії є чимось «найбільш досконалим», «справедливим» і «найкращим», що певним чином «фіксує» вищий порядок буття і виводить людей «за межі природного світу, визначає сутність людських вчинків. У людині є «дещо», що керує уявленнями та знаннями. Це «дещо» є душа» [2, с. 532]. Актуальність дослідження душі як того *внутрішнього стану особистості*, у якому виражається *духовність*, зумовлюється тим, що сама життєдіяльність людини, її господарство немов би «витікає» з душі. «Справа в тому, що в людині сутність представлена як у загальному – *ідеї людини*, так і в особливому – *її душі*. Ідея людини – сутність, загальна для всіх людей, а *душа людини* – *особлива сутність кожного індивіда*. Завдяки душі людина, на відмінну від речі, може впливати на своє майбутнє, визначати його» [2, с. 532]. З іншого боку, Арістотель визначає душу в аспекті її функціональності. Ось як пишуть про це В. Д. Базилевич і В. В. Ільїн: «Живе то-тожне одушевленому. Тобто душа є у всього, що володіє життям. Оскільки життя людини

забезпечується результатами господарської діяльності, то зрозуміла невід'ємність душі від загальної людської діяльності. Зокрема, душа є *активним началом*, неспіврозмірним із природними стихіями. У душі присутня *цілісність*, що відрізняє її від стихії. Проте при цьому душа не може бути чимось подібним до тіла. Інакше наявність душі в тілі означатиме присутність в одному й тому ж місці двох тіл. Душа не може, як уважав філософ, складатися з яких-небудь природних начал», як ентелехія, душа «є енергією для тіла, «здійсненністю» сутності живого тіла в дії» [2, с. 536].

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виявлення актуальності змісту й ролі душі господарюючої особистості у форматі постнекласичної людиномірної господарської науки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Традиційно економізм практично ігнорував наявність душі у людини. «Об'єктивований економічний космос» (М. Вебер) характеризується повною відсутністю любові, а значить, і душі. Ці два феномени лише відволікають від мети економізму й економіки, навіть перешкоджають практичному виробництву прибутку та зростанню капіталу. Нині в умовах формування людиномірної економічної науки постає необхідність у переосмисленні ролі душі в господарстві, хоча сам процес такого переосмислення поки що, м'яко кажучи, не зовсім зрозумілий економістам-ученим. Проте, у новітній економічній літературі вже поставлено завдання створення нової так званої «*економіки душі*» [3]. Проте, сама назва «*економіка душі*» викликає не лише подив, але й постає як зумисне перекручення реальності з точки зору апологетики економізму. «Авторам подібних новацій слід було б хоч на хвилинку задуматися, чому не говорять «*економіка Бога*», але існує поняття «*божественне господарство; господарство Бога*». А якщо врахувати, що однією із сутнісних ознак економіки є купле-продажні відносини заради вигоди, то...» [4, с. 65].

Усе ж, досліджуючи методологічні людиномірні засади сучасного господарства у міждисциплінарному та трансдисциплінарному вимірах, доцільно вказати, що проблема душі, душевності сьогодні надзвичайно актуалізується і має щонайменше два аспекти: мова по-

винна йти, з одного боку, про аналіз того економічного, а більш правильно, *господарського духу*, який зовсім не зводиться до того, що в економіці, а тим більше у фінансоміці, яка панує в сучасному глобальному світі, усі без винятку дії, вчинки людини є раціональними, розсудливими, правильними й оптимальними. Коли це справді так, той і душі відводиться, у кращому випадку, другорядна роль, вона недоцільна не лише в теорії економізму-фінансизму, але й у практиці економічної глобалізації. Проте, якщо сучасна людина хоче вижити, залишаючись саме людиною, то мова повинна йти про цілісне господарство, у якому має панувати *людяний дух*, а він *неможливий без душі*. У цьому аспекті можна використати найбільш загальне визначення душі: душа – це дар мого духу іншій людині (М. М. Бахтін), тобто *душа* особистості розкривається, визначається через *дар свого духу іншому*.

У цьому сенсі важливим стає розгляд внутрішніх і зовнішніх форм, що створюються людиною і характеризуються як простір душі. «Цей простір є активним, енергійним, його внутрішній надлишок прямує назовні, щоб реалізувати себе, і так впливає на зовнішні форми активності, поведінки й діяльності свого носія. Прориваючись назовні, внутрішня форма стає зовнішньою, а внаслідок, може бути пред'явлена, дарована іншій людині. Саме в цьому сенсі душа не може загинути: вона переходить до іншого. Звичайно, за умови, що цей дар буде прийнятий у собі іншим, а якщо ж останній до того ж володіє благодатною пам'яттю... Душа – це надзвичайний дар, який від даріння не біднішає, а збільшується: чим більше даруєш, тим більше залишається самому» [1]. Коли душа замикається в собі, вона деградує.

«Простір» душі неможливо виміряти метрично й навіть у топологічних категоріях, хоча душа має свою топологію, яка «не єдина, а множинна, тобто топологія є не сциєнтичною, а гуманітарною, що припускає навіть взаємну поворотність простору й часу» [1]. Тому простір і час душі – це предмет особливих розмислів про нескінчену сферу хронотопії свідомого та несвідомого життя. Простір душі розгортається від неї як *центру господарствотворення*, а це пов'язано з життєвим смыслом і метою життя. Ось як про них писав О. Білий: «Смысл – это со-мыслие, как совесть – это со-вестие, переход вести от одного к

другому. Где этого перехода нет, там мы останемся безвестны друг другу – бессовестными. Смысл – понятие отвлеченного смысла, взятого в круге всех понятий. Смысл жизни – в сомысле, со-действи и со-чувствии, в провидении ума в чувство, чувства в волю и в руку, чтобы образовать круг. В умении соединить ум с сердцем открывается мировоззрение цельности. Цель – отвлеченное понятие цельности. Цель – ощущение себя в целом, в ритме. Цель и смысл – в создании себе этого смысла и цели. И в этом создании возникают силы, которые показывают, а не доказывают нам, что мы в жизни. Отвлеченного мировоззрения, объединяющего цель и смысл жизни, не существует... Таким путем мы приобретаем соединение абстрактной головы и безголового сердца» [5, с. 175–176].

З іншого боку, у такому форматі наукових розмислів мова повинна йти не тільки про *душу людини-особистості*, але й про *світову душу*, яка властива людству загалом і розглядається, насамперед, у релігійних вченнях. Разом із тим слід зазначити, що ці дві аспекти аналізу, як і самі онтологічні феномени душі людини і світової душі, є рефлексивними, взаємопов'язаними і взаємовідсвічуваними, а сам такий аналіз повинен сприяти поглибленню пізнання проблеми мікро- і макрокосму, що реалізуються у процесі господарювання як процесу творчості. Особливо важливим стає таке дослідження з точки зору розуміння людства як *трансцендентного суб'єкта господарства*, процес реалізації якого є разом із тим і процесом самопізнання та самореалізації особистості в господарстві, що неодмінно пов'язане з душею. Тут зовсім недостатня наукова логіка, а вкрай потрібним стає екзистенційний формат мислення-розуміння.

Дуже складною проблемою є розрізнення духу й душі, бо, як писав доктор медичних наук і архієпископ Лука (Войно-Ясенецький), «дух і душа неподільно сполучені при житті в єдину сутність», тому, з одного боку, цю сутність можна назвати просто душею; з іншого боку, у людях можна бачити різні ступені духовності [6, с. 73–74]. Проте як дух, так і душа є сутнісною основою-властивістю людини. Їх осягнення можливе лише як *діалог* людини з Вищою силою, Богом, коли людина немов би *діалогізує сама із собою*, а ця діалогізація є *несвідомленою сутністю людини*, яка виявляєть-

ся, насамперед, у молитві, коли такий діалог темагизується і стає явним [7, с. 232]. Специфіка такого діалогу-молитви зводиться до того, що мова йде про буттєве пізнання персонального Бога, коли мається на увазі *загальність буття*, а не *голе інтелектуальне розуміння проблеми*. «Той, хто пізнає, – персона і той, кого пізнає – Бог – *поєднуються воедино*. Ні один, ні Інший – ніяк не стають «об'єктом» у своєму злитті. Взаємне пізнання: Богом – людини, і людиною – Бога носить характер персональний, що *включає «об'єктивацію»*... ми сприймаємо Бога *всередині нас* як наше життя. У цьому полягає *кардинальна різність* між науковим пізнанням і пізнанням духовним» [8, с. 48]

З іншого боку, «душа є вираженням внутрішнього набутого досвіду – життєвого (у тому числі й релігійного), який, у свою чергу, конкретно реалізується в економічному бутті» [2, с. 558], тобто душа є визначником «внутрішньої економічної субстанції, якщо вона онтологічно вкорінена, то вона може ставати й визначенням природи людини – в універсальному смислі», «принципом самобуття, саморозвитку глибин економічного буття» [2, с. 560]. У цьому плані можна говорити, що центр із душі як артефакту релігійного досвіду переміщується на душу в якості *смыслу економічного досвіду*, коли в економічному пізнанні душа є необхідною для збереження рівноваги, тобто цілісності людини. «Розсудковий, раціоналізований досвід «забаламучує» чисті джерела буття: у ньому воно уже «препаровано», «обездушене». Власне, у цьому «бездушевному» вигляді воно постає чужим для людини. *Економічний досвід без включення душі є чуждим людині*» [2, с. 561].

Проте, це не зовсім так, бо економічний досвід є, насамперед, раціональним досвідом, використання якого немов би «завішує», відстороняє саме головні душевні якості людини, рішення і дії якої характеризуються обездушевленістю. Душевні якості людини залишаються «за бортом», бо вони шкодять економічній практиці нарощування прибутку будь-якими способами, перш за все, морально-моральними. Мова йде саме про економіку, а не господарство в цілісному розумінні, де фундаментальними засадами є духовні моральні внутрішні цінності та мотиви. У випадку характеристики процесу господарства саме за такими цінностями формуються цілі господарювання, бо господар не

розглядає прибуток як кінцеву мету своєї діяльності, а лише вбачає в ньому проміжний засіб для забезпечення становлення нової якості господарства-господарювання.

Душа господаря як живого цілісного суб'єкта немовби «виливається» на всі сторони, у всі частини. Проте таке «вилиття» душі завжди зорієнтовано *на ціле*, втримує його, задає загальну спрямованість баченню частин. З іншого боку, слід бачити й те, що частина не є цілим, бо вона завжди має свою специфіку, інакше не можна було б вести мову про частину. Тобто під час розгляду частини загальні якості душі певним чином перекиваються, видозмінюються, «ініціюють» певну картину бачення, бо змінюється сам формат мислення у «просторі» частини. Тому важливим методологічним моментом стає чітке розрізнення економіки як частини й господарства загалом. Більше того, навряд чи має сенс чітко й однозначно стверджувати про те, що економіка, економічна підсистема є *цілісністю*, хоча саме сучасна неоекономічна наука наголошує саме на цьому без будь-яких глибинно-сутнісних підстав.

Розглядаючи цю проблему, можна погодитися з тим, що «безпосереднє самотуття як єдність безпосереднього й самості є душею. Вона може відчуватися нами й переживатися людиною як певна жива істота, цілісна, проста й одночасно виявлена. Проте виявлене певним чином: тут немає частин, сукупність яких утворювала б *ціле*. Душа **цілісно** присутня в **кожній своїй «частині»**, у кожному своєму моменті. Кожна мить душевного життя рівнозначна цілому, є цілим, є *енергією*, але перевершує його (ціле). Тобто *душевний досвід* вище конкретного, емпіричного (господарського) досвіду» [2, с. 566]. Тобто тут мова йде не про цілісність якогось емпіричного феномену, а саме про цілісність самої душі.

«Душа дозволяє уловлювати сутність економічного феномену, проникаючи в його глибину, розкривати його взаємодію з буттям світу в його цілісності, з його невичерпною енергією. Кожна мить душевного життя відповідає цілісності економічної реальності (як частини світового цілого). Душа – сама цілісність і тому перевищує різноманітність конкретних проявів економічного буття» [2, с. 566]. Тут, як ми розуміємо, мова йде, з одного боку, про цілісність економічного феномену, а з іншого – про цілісність душі. Виникає питання, як

співвідноситься цілісність економічного феномену й цілісність душі. Чи правда, що «кожна мить душевного життя відповідає цілісності економічної реальності?»

Не все тут так просто і прямолінійно. Душа є трансцендентною основою людини як *цілісної* істоти, тобто *особистості*. Коли ж мова йде про економіку як окремий феномен, то у форматі визначення суті економіки людина розглядається як чинник чи агент економічного виробництва, тобто її роль повністю визначається саме *функціональним* статусом як чинника виробництва, тобто мова *не* може йти про *цілісну особистість*. Чи можна в цьому сенсі говорити про те, що у форматі економічного феномену реалізується цілісність душі людини-особистості? Однозначно – ні! Найважливіший методологічний момент такого економічного підходу зводиться до того, що тут людина та її душа трактується досить *спрощено* у форматі природи людини як біосоціальної істоти, як індивіда, а не як особистості. Саме модель економічної людини, якою традиційно оперує економічна наука, *не вловлює* ту особливість, про яку писав архієпископ Лука (Войно-Ясенецький), а саме: що у людях потрібно бачити різні ступені духовності, а тому й душевність має різну «розмірність» душі у різних людей.

Більше того, ми маємо право говорити про «розмірність» душі й в одній людині. Найбільш просте розуміння такої «розмірності» простежується з тези про друге народження людини. Якщо перше природне народження характеризується тим, що воно немов би створює умови для розгортання душі через взаємодію із зовнішнім середовищем народженого, то друге – духовне народження пов'язане з тим, що «розмірність» душі набуває певної якості, яка характеризує межу самодостатності реалізації-відтворення душі, коли особистість стає здатною *самостійно* приймати рішення і нести *відповідальність* за них. Основою такого рівня «розмірності» душі є сформований усталений цілісний господарський світогляд, який заснований на розумінні смислу й мети життя, що й задає здатність особистості оперувати *живим психологічним знанням*. Воно, з одного боку, пов'язане із *синкретичністю мислення*; з іншого боку, є *відкритим*, таким, яке *творить життєві смисли* в кожній господарській ситуації та кожному вчинку господаря. «У живому знанні завжди присутня не лише сама дійсність, але

й суб'єкт, який майже ніколи не має ясного розуміння про себе, хоча це зовсім не суперечить тому, що він може себе достатньо добре знати. Пізнаючи чи переживаючи дещо, ми одночасно пізнаємо себе й цим самопізнанням довізначаємо це дещо, самовизначаємо, в границі – створюємо себе» [10, с. 343]. Живе знання є виразом душі, воно «пропускається» через душу, а тому вона є особистісним знанням, знанням, яке несе в собі відбиток душі людини.

Проблема душі в господарських розмислах пов'язана із проблемою моральності, бо людина, опановуючи природу через свою економічну, господарську діяльність, через свій розум виробляє моральні умови життєдіяльності, які знаходяться в її владі. «Плотські потяги намагаються зв'язати душу з поверхністю природи, з матеріальними речами і процесами, перетворити внутрішню, потенційну нескінченність людської істоти в дурну, зовнішню безмірність пристрастей і похотів. Совість, уже в основній елементарній своїй формі – сорому, засуджує цей шлях як *негідний*, а розум показує, що він *згубний* і чому він є згубним: чим більше душа розтринькується назовні, на поверхність речей, тим менше у неї залишається внутрішньої свободної сили, щоб проникнути до сутності природи і заволодіти нею» [11, с. 180].

По суті, мова тут йде про одушевленість, одухотвореність природи через внутрішню одухотвореність людини. «Ясно, що людина може дійсно одухотворити природу чи збудити і підняти у ній внутрішнє життя лише від надмірності власного одухотворення, і також ясно, що власне одухотворення людини може здійснюватися тільки за рахунок її зовнішніх, назовні звернених душевних сил і устремлень. Сили й устремління душі повинні *вбиратися всередину* і через це зростати у своїй інтенсивності, а посилені у собі могутня і одухотворена сутність людини буде вже співвідноситися не з речовою поверхністю природи, а з її внутрішньою сутністю» [11, с. 180]. З вищезазначеного розуміємо, що потрібно не відрікатися від зовнішнього впливу на природу та від культурної праці, а сприяти повертанню життєвих цілей і вольового центру від зовнішніх предметів, які, зазвичай, розуміються як цілі, до внутрішніх сил, що зібраних у собі. Ці сили «повинні бути прикладені як могутній важіль, щоб підняти тяжкість речового буття, що подавляє й розсіює душу людини, і роздріблену душу природи» [11, с. 181]. Тому госпо-

дарство розвивається так, щоб душевна енергія (зовнішня, екстенсивна, пов'язана з матеріальними потребами й виробництвом товарів) могла перетворюватися в інший вид душевної енергії – внутрішню, інтенсивну, яка дозволяє поєднати людську сутність із природною сутністю. На це й має спрямовуватися організація цілісного господарства, у якому моральність як найважливіша властивість душі є головною засадою життєдіяльності господаря.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Економічна людиномірна наука за своєю суттю стає *господарствознавчою* наукою, яка вивчає життєдіяльність *особистості-господаря* у творенні свого цілісного господарства. Вивчення особистості у процесі господарствотворення неможливе поза дослідженням душі, одушевлення господарських вчинків, у яких кожного разу *заново* реалізовується-відтворюється уном свободи-відповідальності особистості-господаря. З іншого боку, існує проблема розвитку й виховання душі, яка, як писав В. П. Зінченко, може базуватися на розумінні подвійної спіралі – *геному культурного й духовного розвитку людини* [1, с. 32]. Цей аспект потребує більш детального творчого розгляду через поглиблення вивчення внутрішнього духовного світу особистості, у якому формуються цінності та мотиви господарювання як цілісного процесу, виявляється цілісна трипостасна – духовно-біосоціальна природа людини, яка розгортається з висхідного *уному свободи-відповідальності особистості*. Саме розкриття змісту такого уному особистості має сьогодні задавати головний вектор постнекласичних людиномірних досліджень сучасного кризового господарства, бо вихід із кризи практично неможливий без розуміння, що її головна причина знаходиться у сфері духовності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зінченко В. П. Размышления о душе и ее воспитании / В. П. Зінченко // «Вопросы философии». 2002. – № 2–3.
2. Базилевич В. Д. Метафізика економіки / В. Д. Базилевич, В. В. Ильин. – Киев : Знання, 2010. – 925 с.

3. 400-річчя політичної економії: історія звершень та нові обрії // Політична економія. – 2015. – № 1. – С. 198–208.
4. Задорожний Г. В. Духовно-ноосферно-устойчивое хозяйственное развитие как стратегический вектор возрождения украинского общества / Г. В. Задорожний. – Харьков : ВННОО имени В. И. Вернадского, 2015. – 108 с.
5. Белый А. Ритм и действительность. Красная книга культуры / А. Белый. – Москва : Искусство, 1989. – С. 169–182.
6. Архиепископ Лука (Войно-Ясенецкий). Дух, душа и тело. – Симферополь : Изд-во Симферопольской и Крымской епархии, 2010. – 127 с.
7. Маркова Л. А. Наука и религия: проблемы границы / Л. А. Маркова. – Санкт-Петербург : Алетея, 2000. – 254 с.
8. Хоружий С. С. Подвиг как органон. Организация и герменевтика опыта в исихастской традиции / С. С. Хоружий // Вопросы философии. – 1998. – № 3. – С. 35–118.
9. Мамардашвили М. К. Лекции по античной философии / М. К. Мамардашвили. – Москва : «Аграф», 1999. – 320 с.
10. Мамардашвили М. Картезианские размышления / М. Мамардашвили. – Москва : Издательская группа «Прогресс»; «Культура», 1993. – 352 с.
11. Соловьев В. С. Оправдание Добра. Исупов К., Савкин И. Русская философия собственности (XVIII–XX вв.) / В. С. Соловьев. – Санкт-Петербург : СП «Ганза», 1993. – 656 с.
3. 400-richchia politychnoi ekonomii: istoriia zvershen ta novi obrii [400th anniversary of political economy: the history of achievements and new horizons]. (2015). *Politychna ekonomiiia – Political economy*, 1, 198–208 [in Ukrainian].
4. Zadorozhnyj, G. V. (2015). *Duhovno-noosferno-ustojchivoe hozjajstvennoe razvitie kak strategicheskij vektor vozrozhdenija ukrain-skogo obshhestva [Spiritual and noospheric sustainable economic development as a strategic vector of the revival of Ukrainian society]*. Kharkiv : VNNOO imeni V. I. Vernadskogo [in Russian].
5. Belyj, A. (1989). *Ritm i dejstvitel'nost'. Krasnaja kniga kul'tury [Rhythm and reality. Red Book of Culture]*. Moscow : Iskusstvo [in Russian].
6. *Arhiepiskop Luka (Vojno-Jaseneckij). Duh, dusha i telo [Archbishop Luke (Voino-Yasenevsky). Spirit, soul and body]*. (2010). Simferopol' : Izd-vo Simferopol'skoj i Krymskoj eparhii [in Russian].
7. Markova, L. A. (2000). *Nauka i religija: problema granicy [Science and religion: boundary problems]*. Sankt-Peterburg : Aletejja [in Russian].
8. Horuzhij, S. S. (1998). Podvig kak organon. Organizacija i germenevtika opyta v isihastskoj tradicii [Feat as an organon. Organization and hermeneutics of experience in the hesychast tradition]. *Voprosy filosofii – Questions of philosophy*, 3, 35–118 [in Russian].
9. Mamardashvili, M. K. (1999). *Lekcii po antichnoj filosofii [Lectures on ancient philosophy]*. Moscow : Agraf [in Russian].
10. Mamardashvili, M. (1993). *Kartezianskie razmyshlenija [Carthusian Reflections]*. Moscow : Izdatel'skaja gruppa "Progress" [in Russian].
11. Solov'ev, V. S. (1993). *Opravdanie Dobra. Isupov K., Savkin I. Russkaja filosofija sobstvennosti (XVIII–XX vv.) [Justification of Kindness. Isupov K., Savkin I. Russian Philosophy of Property (XVIII–XX cc.)]*. Sankt-Peterburg: SP "Ganza" [in Russian].

REFERENCES

1. Zinchenko, V. P. (2002). *Razmyshlenija o duse i ee vospitanii [Reflections on the soul and its upbringing]*. *Voprosy filosofii – Questions of philosophy*, 2–3 [in Russian].
2. Bazilevich, V. D. & Il'in, V. V. (2010). *Metafizika jekonomiki [Metaphysics of Economics]*. Kiev : Znannja [in Russian].

О. Г. Задорожная, кандидат экономических наук, доцент (Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина). **Душа хозяйствующей личности: постановка проблемы и актуализация исследования.**

Аннотация. Цель статьи заключается в выявлении актуальности содержания и роли души хозяйствующей личности в формате постнеклассической человекомерной экономической науки. Статья посвящена исследованию внутреннего духовного мира хозяина-личности, душа которого становится внутренним мотиватором для её самореализации. **Методика исследования.** Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: анализа и синтеза, систематизации и обобщения, диалектического подхода. **Результаты.** Определено, что традиционный экономический опыт отрицает главные душевные качества человека, решения и действия которого характеризуются бездушностью. **Практическая значимость результатов исследования.** В статье обоснована необходимость исследований души, одушевления хозяйственных поступков, где каждый раз снова реализуется-воспроизводится уном свободы-ответственности личности хозяина. Без этого хозяйствотворение невозможно. Основные научные положения статьи можно использовать в развитии формата постнеклассической человекомерной экономической науки.

Ключевые слова: душа, духовность, хозяйственный дух, поле души, экономический опыт, живое знание.

O. Zadorozhnaya, Can. Econ. Sci., Docent (Kharkov National University named after V. N. Karazin). **The soul of the business personality: formulation of the problem and actualization of research.**

Annotation. Purpose is to reveal the relevance of the content and role of the soul of the economic personality in the format of post-nonclassical man dimensional economic science. This requires research of the inner spiritual world of the master-personality, in which the soul becomes an internal motivator for its self-realization. **Methodology of research.** The objectives of the article implemented by using the following general and specific research methods: analysis and synthesis, systematization and generalization, dialectical approach. **Findings.** The inner spiritual world of the master-personality is studied, in which the soul becomes an internal motivator for its self-realization. It is determined that traditional economic experience denies the main spiritual qualities of a person whose decisions and actions are characterized by soullessness. The soul allows us to grasp the essence of the economic phenomenon, and its study shows that the soul as an integrity exceeds the variety of specific manifestations of economic life. **Practical value.** The article substantiates the necessity of soul research, the animating of economic actions, where each time again realized-reproduced ounom freedom responsibility identity of the host. Without this, creation is impossible. Without this, creation of an economy is impossible. The main scientific provisions of the article can be used in the development of the format post-nonclassical man dimensional economic science.

Keywords: soul, spirituality, economic spirit, soul field, economic experience, living knowledge.